

М. Гетьманчук, Я. Турчин

НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКО-РОСІЙСЬКИХ ВІДНОСИН: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ У ПОСТРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

Рецензія на монографію

В.М. Пасічник

Національна ідея в контексті українсько-російських відносин. – Львів: Сполом, 2007. – 182 с.

© Гетьманчук М., Турчин Я., 2008

Монографія В.М. Пасічника засвідчує певний етап у науковому аналізі особливостей функціонування національної ідеї у контексті українсько-російських відносин. Вибір цієї проблеми для дослідження можна вважати актуальним і важливим з багатьох поглядів. По-перше, змінилися методологічні засади інтерпретації українсько-російських взаємин, оскільки на перший план, безперечно, вийшов національно-державницький погляд на історію України; по-друге, події останніх років змушують вносити корективи у попередні оцінки українсько-російських стосунків; по-третє, російська політична еліта і суспільство вважають Російську Федерацію врятованим “ядром” колишнього Радянського Союзу і шкодують про втрачену імперію, не розуміючи, наскільки небезпечними для самого російського народу є спроби придушення національної енергії українців; по-четверте, генерування російськими властями створення виключно віртуальних проектів відновлення радянського простору в тих чи в інших формах; по-п'яте, поява нових наукових праць, особливо російських авторів, ряд позицій в яких вимагають спростувань і наукової критики.

Монографія В.М. Пасічника є самостійним науковим дослідженням. Спираючись на ґрунтовну джерельну базу, зокрема численні праці вітчизняних та зарубіжних дослідників – російських, польських, американських, англійських тощо (321 позиція), автор зумів об'єктивно дослідити особливості функціонування української національної ідеї в її взаємодії з російською національною ідеєю у контексті українсько-російських взаємин; обґрунтував методологічну модель національної ідеї, її компоненти; показав взаємозв'язок раціональних та ірраціональних аспектів української національної ідеї у контексті її впливу на відносини двох держав; обґрунтував вплив української національної ідеї на формування зовнішньої політики України.

Основній частині викладу матеріалу монографії передують розділ “Історіографія та методологія дослідження” [с. 9–24]. У ньому автор не лише систематизував й класифікував наукові праці, але й дав їм належну оцінку. Для цього вивчалися не поодинокі джерела, а автор досліджував у комплексі, нерідко порівнюючи з іншими, причому не лише однотипними, але й різнотипними. Такий підхід дав йому змогу не пливти у фарватері джерельної інформації, але й сказати своє слово, поставити під сумнів деякі концепції та викласти власне бачення проблеми. Визначаючи методологічні засади дослідження, еволюції та функціонування української національної ідеї у контексті українсько-російських відносин, автор дотримувався міждисциплінарного підходу та використання методів різних наук – політології, теорії міжнародних відносин, соціології, етнології, етнопсихології, релігієзнавства тощо.

У другому розділі монографії “Концептуалізація національної ідеї українського народу” основна увага звертається на два важливі аспекти проблеми: 1) сутність, структуру та функції національної ідеї; 2) генезу та особливості розвитку національної ідеї українського народу. Розкриваючи зміст національної ідеї, автор зазначає, що центральним елементом у її структурі є національна ідентичність, а також національне покликання, національний ідеал, національні цінності та пріоритети, національні інтереси, національна безпека. Крім того, підкреслюється, що елементами національної ідеї є також уявлення щодо механізмів реалізації національних інтересів: ідея національної держави, концептуальні основи національної стратегії. Уточнюючи поняття “нація”, автор достатньо обґрунтовано формулює визначення національної ідеї як “осмисленої форми сприйняття глибинної сутності свого народу, у якій відображена його духовна першооснова, мета, сенс та фундаментальні принципи існування, що пронизують все національне буття і зумовлюють суспільний розвиток” [с. 41–42].

У третьому розділі монографії [с. 68–155] виділено для дослідження вузлові проблеми реалізації української національної ідеї у контексті українсько-російських відносин: 1) особливості реалізації української національної ідеї у пострадянський період; 2) вплив російського фактора на реалізацію української національної ідеї; 3) роль національної ідеї у формуванні стратегії розвитку України. Наголошується, що невизначеність національної ідентичності населенням різних регіонів України безумовно впливає на формування орієнтацій та уявлень стосовно розвитку українського суспільства, засобів виходу із системної кризи і здійснення зовнішньої політики. Із цим твердженням автора можна повністю погодитися, оскільки: 1) лише нація є джерелом будь-якої політичної влади, і лояльність до нації перевищує всі інші лояльності; 2) щоб бути вільними і незалежними, люди повинні ідентифікувати себе з певною нацією. Аналізуючи проблему, автор робить об'єктивний висновок, що розмитість загальнолюдської ідентичності свідчить про несформованість в Україні політичної нації, оскільки населення здебільшого об'єднане лише спільністю території, зберігаючи різну ментальність [с. 73]. Вказана причина впливає на відсутність чіткого усвідомлення населенням своїх національних інтересів та стратегії національного розвитку, непослідовність зовнішньополітичного курсу України. Власне тому, констатує автор, населення і політичні сили в Україні дотримуються чотирьох геополітичних орієнтацій як основи національної стратегії: “євразійськості”, “багатовекторності”, “європейськості”, “націоналістичності”.

Чимало уваги у монографії приділяється аналізу ідеологічних детермінантів російського впливу на Україну, виявлення взаємозв'язків між російською ідеєю та стратегією Росії стосовно України, а також характеру російських впливів на українське сусідство й реалізацію української національної ідеї. Можна погодитися із твердженням автора про те, що доки російська політична еліта та російське суспільство не відмовляться від власної імперської месіанської ідеї та великодержавної політики, доти Росія не змириться з існуванням незалежної Української держави. Осмислюючи сутність та перспективи розвитку російської імперської ідеї, Україні у найближчому майбутньому не доводиться розраховувати на зміну зовнішньополітичної стратегії Росії щодо неї [с. 115]. Отже, як підкреслюється автором, щоб не стати буфером між Заходом та Росією, перед Україною постала потреба розробити стратегію національного розвитку, основою якої повинна бути українська національна ідея.

У монографії, на нашу думку, чи не вперше в українській політичній науці досліджується роль національної ідеї у формуванні стратегії розвитку України. Автором звертається увага на те, що відповідно до геополітичного становища країни розробляється певна ієрархія цілей і завдань, на реалізацію яких спрямована стратегія розвитку держави: 1) українська національна ідея заперечує російський есхатологічний геополітичний сценарій світу і визначає основну ціль стратегії національного розвитку України; 2) відповідно до української національної ідеї метою стратегії національного розвитку повинна стати всебічна реалізація феномену українськості, усвідомлення окремішності, самобутності та самореалізації української спільноти; 3) подолання залежності від Росії, створення суспільної системи, яка б унеможливила реалізацію російської неоімперської стратегії щодо України. Реалізація стратегічних цілей, зазначає автор, повинна здійснюватися на чітко окреслених принципах: 1) стратегію українсько-російських відносин не можна розглядати поза контекстом стратегії національного розвитку; 2) згідно з українською національною ідеєю принципи реалізації стратегії України повинні передбачати органічне поєднання принципів лібералізму, солідарності, соціальної справедливості на засадах християнської демократії.

Висновки монографії переконливо підтверджуються результатами авторського соціологічного дослідження, здійсненого у межах політологічного центру “Гене́за” [с. 179–206]. Усі найважливіші положення монографії чітко задокументовані, мають вказівки на конкретні джерела. Вона написана літературною мовою, має гарний стиль викладу матеріалу. Можна лише констатувати, що монографія В.М. Пасічника стане в нагоді науковцям, викладачам, державним службовцям, політичним і громадським діячам, студентам, усім, хто цікавиться українсько-російськими відносинами, перспективами розвитку України у третьому тисячолітті.